

URBÁN FERENC

A Koszovóból kiinduló migráció jellemzése

E tanulmány megírásának aktualitását a Koszovóból Magyarországra és az Európai Unió többi államába irányuló menedékkérők számának jelentős növekedése adja. A koszovói lakosság sajátos migrációs potenciállal jellemezhető, ezt az a tény is mutatja, hogy az utóbbi öt évben többször is előfordult már a koszovói irreguláris migránsok (potenciális menedékkérők) számának ingadozása.

Történelmi háttér¹

A Balkán-félsziget nagyjából hatmilliós albán népességének túlnyomó része három államban él: 3,3 millióan az etnikailag szinte teljesen homogén Albániában, 1,8-1,9 millióan² Koszovóban, további 500-600 ezren, de a becslések szerint akár többen is Macedóniában (volt Jugoszláv Köztársaság).

A XX. századig az albánok nem tudtak önálló államot létrehozni, a középkorban általában a bizánci vagy a szerb állam alattvalói voltak, majd a XIV. században török uralom alá kerültek.

A török uralom előtti időkben Koszovóban még a szerb befolyás volt a jellemző, ám domináns szerb etnikai jellegét a török uralom alatt elvesztette. A szerbek elvándoroltak észak felé, elsősorban a Délvidékre, a mostani Vajdaságba, helyüket a délről betelepülő albánok foglalták el, ennek következtében 1912-re, amikor Szerbia és Montenegró visszaszerezte Koszovót, annak négyszázszázres népessége már bő kétharmad arányban albán volt, és csak ötöd részben szerb.

Az 1918 utáni határrendezés bizonytalan éveiben mindvégig fennállt annak a lehetősége, hogy az albánok lakta területeket a környező országok felosztják egymás között. Szerbia történeti és etnikai érvek alapján igényt tartott a teljes északalbán területre. Albánia határai ezért csak 1923-ra szilárdultak meg véglegesen, az ekkor megalakult Albánia nyolcszázszázres lakossága az albán területű népességnek csak kétharmadát foglalta magában, a

¹ Gail Warrender – Verena Knaus: Kosovo. 2nd ed. Bradt Travel Guides, Chalfont St Peter, 2010

² CIA World Factbook. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html>

többi területen az 1929-ig Szerb–Horvát–Szlovén Királyság, illetve Görögország osztozott. Ezeken a területeken mintegy félmillió albán élt.

Albánia határainak meghúzása a nyelvi-etnikai választóvonalak figyelmen kívül hagyásával a Balkán-félsziget egyik legsúlyosabb válsággócát teremtette meg.

A két világháború között a jugoszláviai albánok helyzetét elnyomás jellemezte – bár az évek során változó intenzitással –, az albánoknak még annyi lehetőségük sem volt, mint Jugoszlávia más, nem délszláv kisebbségeinek, az ő politikai lojalitásuk volt a legkétségesebb. Az albánok ellenségként kezelése a nagy jugoszláv eszme sajátosságaiból is fakadt, mivel ez a szerb felsőbbrendűséget hirdette, és így céljaul a többi nemzetiség eltiprását tűzte ki.

1945 után *Tito* Jugoszláviát föderációként szervezte újjá, ebben a Jugoszláviában az albánok zömének otthont adó koszovói régiót közigazgatásilag egyesítették, és Kosovo-Metohija Autonóm Körzet néven Szerbiához csatolták, ekkoriban még annak a lehetősége is felvetődött, hogy Albánia hetedik tagköztársaságként Jugoszláviához csatlakozik. Ennek a lehetőségnek a történelmi alapjait az teremtette meg, hogy az albán partizánmozgalom megszervezői a jugoszláv kommunisták voltak, és így a jugoszlávok Albániát egészen 1948-ig befolyásuk alatt tartották.

A hatvanas évekig Koszovó helyzetét bizonyosfajta kettősség jellemezte, a koszovói albánoknak voltak kulturális lehetőségeik, és Koszovó mint elmaradott terület központi költségvetési forrásokból is részesült. Az autonómia azonban csak Koszovóra volt érvényes, a többi, albánok lakta területre nem.

Sokkal jelentősebb változás volt az albánoknak, amikor az 1974-es jugoszláv alkotmányban Koszovó csaknem köztársasági szintű autonómiát kapott, teljes állami struktúrával és közvetlen szövetségi képvislettel.

A viszonylag széles körű jogköreiket azonban az albánok nem élvezheték sokáig: *Tito* 1980-ban bekövetkező halála után attól való félelmükben, hogy megcsorbíthatják a már kivívott szabadságjogaikat az előre menekülés politikáját választották, és céljuk immár a függetlenség kivívása volt. A kérdés csak az volt, hogy milyen módon valósítják meg.

A nyolcvanas évektől mind gyakoribbá váltak az albán szeparatista szervezkedések. 1981 és 1988 között csaknem hatszázezer albánt ért politikai okból üldöztetés, ebből kiindulva hosszú, de biztos út vezetett a konfliktus kilencvenes évek második felére történő kiteljesedéséhez és fegyveressé válásához. Koszovót Szerbia 1991-ben vonta teljes felügyelete alá, amikor is számos addig létező önálló koszovói intézményt a közvetlen irányítása alá helyezett. A koszovói albánok és a *miloševići* Szerbia között ekkorra annyi-

ra elmérgesedett a viszony, hogy már nem volt semmilyen mód a konfliktus békés úton történő rendezésére.

1998 elején alakultak ki először keményebb fegyveres harcok a szerb különleges alakulatok és koszovói szeparatisták között, e konfliktussorozatok következtében, illetve a tárgyalássorozatok kudarca miatt a NATO 1999. március 24-én légitámadás-sorozatot indított Jugoszlávia ellen, ami 1999 júniusában a szerb csapatok Koszovóból kivonulásával végződött.

Már a kezdeti szerb fegyveres beavatkozás több tízezer koszovói albánt kényszerített az otthona elhagyására, így a szomszédos, amúgy is szegény és gazdasági gondokkal küszködő államokban, Macedóniában és Albániában jelentős számú albán nemzetiségű menekült lett védelemre, ami könnyen okot adhatott volna a konfliktus további eszkalálódására.

Ily módon Koszovó elszakadása Jugoszláviától és önállóságának megszerzése hosszú folyamat, ennek a kezdetei a nyolcvanas évekig is visszanyúlhatnak, de a célját csak 2008-ban érte el.

2008. február 17-én a koszovói közgyűlés elfogadta a függetlenségi nyilatkozatot, és Koszovót független állammá kiáltották ki. A bejelentést az albán többség üdvözölte, míg az Észak-Koszovóban és a déli enklávében élő szerb kisebbség félelemmel kezelte.

Koszovó gazdasági helyzetének migrációra gyakorolt hatása

2014-ben és 2015 első fél évében a menedékjogi kérelmek számának jelentős növekedése volt megfigyelhető hazánkban és az Európai Unióban egyaránt, Magyarországon a növekedés döntő többségét a koszovói kérelmezők számának erőteljes emelkedése tette ki. 2015 első negyedének végére ez a folyamat megváltozott, és a koszovói kérelmezők száma csökkenést mutatott szerte az unióban, miközben a ténylegesen válságövezetektől származó kérelmezők száma erőteljesen növekedett Európa-szerte.

A tendencia alakulásának megértéséhez azt is szükséges megvizsgálni, hogy a koszovói állampolgárok esetében mi jelenti azt a pushfaktort, amely migrációra készítette őket, illetve hogy miért hazánk felé indultak.

Koszovó lakossága 2015-ben becslések szerint 1 804 944³, a lakosság 92 százaléka albán, a fennmaradó 8 százalékot a szerb, bosnyák, goráni, roma, tö-

³ Kosovo Agency of Statistics: <https://ask.rks-gov.net/eng/pop>

rök askáli és egyiptomi kisebbség teszi ki⁴. A migrációs potenciált és egyben a gazdasági helyzetet meghatározó egyik legfontosabb tényező a lakosság korcsoportos összetétele: valóban figyelemre méltó adat, hogy az összlakosság 26,7 százaléka a 0–14 év közötti korcsoportba tartozik. Jelentős még a 15–24 év közötti korosztály aránya is a teljes népességen belül, ez 18,5 százalék.

Összességében tehát nagyon fiatal népességről beszélhetünk, amelynek számára a jövőre vonatkozóan meghatározó kérdés az oktatás, illetve a foglalkoztatás megteremtése.

Koszovót a koszovói háború utáni években 4-4,7 százalékos éves gazdasági növekedés jellemezte – 2006 és 2013 között a gazdasági növekedés csökkenő tendenciájú volt, de így is három százalék körül alakult. Koszovó ennek ellenére Európa egyik legszegényebb állama maradt. A hivatalos adatok szerint a lakosság 29,7 százaléka⁵ a létminimum alatt él, további 10,2 százalékára pedig az extrém szegénység a jellemző. Az elmúlt évtizedben a munkanélküliségi ráta 40 százalék fölé volt, a legfrissebb adatok szerint a munkanélküliségi mutató 31 százalék volt. A munkanélküliség különösen a fiatalkorú lakosságot sújtja, a fiatalok mintegy 60,2 százaléka⁶ munkanélküli.

A munkanélküliség nemcsak korcsoportonként, de területi eloszlását tekintve is igen eltérő képet mutat, vidéken Mitrovica⁷ és Gjakova⁸ térségében a munkanélküliségi ráta 77,6 és 67,8 százalék. A legalacsonyabb munkanélküliségi mutató Pristinára és Prizrenre jellemző, 31,5, illetve 35,2 százalék⁹ volt.

Koszovó gazdaságát az utóbbi években az átalakulás jellemzi, a tartomány maga az egykori Jugoszlávia idején is a legszegényebb volt, csak az 1960-as, illetve 1970-es években történt kisebb mértékű ipari fejlesztés, az egész egykori Jugoszláviát érintő területi fejlesztési intézkedések keretében. Az 1990-es években a tartományi autonómia eltörlése, a rossz gazdasági intézkedések és a nemzetközi szankciók hatására az amúgy is gyenge gazdasá-

4 CIA World Factbook. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kv.html>

5 Arbëresha Loxha – Delfinë Elshani: Who are the Kosovars most willing to migrate to EU countries? An empirical perspective. Group for Legal and Political Studies, Prishtina, July 2013, p. 5. [Policy Analysis No. 01/2014]

6 A CIA World Factbook adatai alapján a fiatalok (15–24 év közötti korosztály) munkanélküliségi rátája ennél is magasabb, 73 százalék.

7 Az észak-koszovói Kosovska Mitrovica fő jellemzője, hogy lakosságának hetven százaléka albán, a többi szerb.

8 A Koszovó déli részén található Gjakova az ország ötödik legnagyobb városa, etnikai összetételét tekintve lakosságának kilencven százaléka albán.

9 Arbëresha Loxha – Delfinë Elshani: i. m.

gi helyzete tovább gyengült, amit csak tovább rontott a tartományra jellemző etnikai konfliktus.

Koszovó 2008-as függetlenné válása óta évről évre gazdasági növekedés jellemezte a tartományt, és a nemzetközi gazdasági válság is csak csekély mértékben éreztette hatását.

Bár egyre több állam ismerte el Koszovó függetlenségét, de nemzetközi helyzetének tisztázatlansága miatt a külföldi befektetők nem részesítik előnyben célországként, így nem jött létre modern ipar – valószínűleg ez a tényező hatással lehet Koszovó gazdasági válság általi viszonylagos érintetlenségére is.

Koszovó gazdaságát a gyengeségek mellett azonban számos gazdasági potenciál is jellemzi, az államadósság szintje alacsony, a helyi bankrendszer ugyanakkor jól kiépült és erős gazdasági erejű.

Ami a migrációt meghatározó egyik legfontosabb tényezőként jelenik meg, vagyis a fiatalok többi délkelet-európai államhoz mérten magas aránya a népességben, nyugat-európai kultúrához való pozitív attitűdjük, magas nyelvi képzettségük (az angolul beszélők száma 303 370, a németül beszélőké 115 480)¹⁰, a gazdaság terén előnyként is érvényesül.

További gazdasági előnyként említhető a társasági adó alacsony szintje, az Európai Unióhoz és a közép-európai piacokhoz való földrajzi közelség, valamint az állam viszonylag alacsony kiadási kötelezettségei (nyugdíj és szociális ellátások terén).

A koszovói gazdaságot immár évtizedek óta erősítik a külföldön élő koszovóiak utalásai, a diaszpóra döntő többsége Németországban, Svájcban és az északi államokban él, az általuk hazautalt összeg teszi ki Koszovó összes nemzeti jövedelmének 14 százalékát, az egyéb nemzetközi donortevékenység és segélyek a koszovói nemzeti jövedelem további 10 százalékát adják, így költségvetési mérlege egészen 2011-ig pozitív volt.

A külföldön élő koszovói diaszpóra fontosságára jellemző, hogy a koszovói kormány a külföldön élő koszovóiak helyzetének kezelésére diaszpóraügyi minisztériumot hozott létre, ennek pontos hatásköre azonban még sok kérdés tekintetében nem tisztázott.

2006-ban az Egyesült Nemzetek Ideiglenes Koszovói Közigazgatási Missziója (*United Nations Interim Administration Mission in Kosovo*; UNMIK) égisze alatt Koszovó csatlakozott a közép-európai szabad kereskedelmi társuláshoz.

¹⁰ Economy of Kosovo. http://en.wikipedia.org/wiki/Economy_of_Kosovo

Az ország külkereskedelmi mérlege az elmúlt években mindvégig negatív volt, 2004-ben a szolgáltatásokkal és árukereskedelemmel számolt külkereskedelmi mérleg 70 százalékos negatívummal zárt, 2011-re ez a szám 39 százalékra csökkent. Mindazonáltal elmondható, hogy az ország gazdasága jelentős átalakuláson ment keresztül, megváltozott a szolgáltató szektor és az építőipar, létrejött egy viszonylag szűk kapacitású magánszektor is, ám a gazdasági teljesítmény döntő hányada még mindig a szürke- és fekete-gazdaságban keletkezik.

A gazdaságot sokkal inkább a szolgáltatóipar határozza meg, az ipari termelés szerepe viszonylag csekély.

Koszovó hivatalos fizetőeszköze az euró, bár néhány, főként szerbek lakta területen továbbra is a dinár a bevett fizetőeszköz. Az euró fizetőeszközként alkalmazása miatt Koszovónak nincs önálló monetáris politikája, ezért konzervatív fiskális politikát kell folytatnia, hogy megfelelően reagálhasson a külső hatásokra.

A Koszovó nemzetközi státusa körüli vita és az a tény, hogy néhány állam (köztük néhány uniós tagállam, amely nem kíván a saját kisebbségei számára hivatkozással szolgáló precedenst teremteni: Görögország, Spanyolország, Ciprus, Szlovákia és Románia) még nem ismerte el a függetlenségét, szintén tovább növeli a befektetési kedv körüli általános bizonytalanságot.

Az országban a legnagyobb mértékű közvetlen tőkebefektetést 2007 és 2011 között Németország, az Egyesült Királyság, Szlovénia, Ausztria és Svájc hajtotta végre. Az alacsony szintű nemzetközi tőkebefektetés legfőbb okai között a politikai bizonytalanság mellett a függetlenség kikiáltása előtti lassú privatizáció szerepel. Koszovóban jelenleg is állami tulajdonú a távközlési cég, ugyanígy állami érdekeltségű az erőműhálózat, jelenleg e szolgáltató ágak is a privatizáció kezdeti fázisában vannak.

A túlnyomó többségében fiatal, munka nélküli népesség és a rossz gazdasági helyzet, az ehhez társuló migrációs tapasztalat – a koszovói családok többségének van rokona valamelyik nyugat-európai államban – egyaránt migrációs pushfaktorként szolgál.

A szinte már hagyományosan népes koszovói diaszpóra is erős pushfaktornak bizonyul a migráció terén, hiszen a jelenlegi erősebb migrációs hullámban részt vevő koszovóiak többsége valószínűsíthetően a már korábban Nyugat-Európában élő rokonai segítségével hagyta el hazáját, vagy legalábbis országhagyási szándékuk megvalósításában jelentős szerepet játszott a már külföldön élő családtagok befolyása.

Már az egykori Jugoszlávia idején, az 1960-as évektől kezdődően megközelítőleg négyszázezer koszovói telepedett le Nyugat-Európában, a lakosság közel 33 százalékának van külföldön élő családtagja. A külföldön élő koszovóiak számát illető becslések eltérőek, de az jelenleg körülbelül hétszázezerre tehető.

Egy reprezentatív kutatás

A Politikai és jogi kutatások csoportja¹¹ készített kutatást a koszovói állampolgárok migrációs szándékát befolyásoló okokról. A reprezentatív kutatás során ezerötven embert kérdeztek meg személyes interjú keretében, a kérdésre ténylegesen válaszolók közül ezernégyszáztizenheten adtak értékelhető igen-nem választ. Az értékelhető választ adók 36 százaléka nyilatkozott úgy, hogy ha lehetősége nyílna rá, akkor elhagyná Koszovót, és valamelyik uniós tagállamba költözne. Mindamellet a migráns szándékukról nyilatkozók nem feltétlenül vállalnák mindenáron a migrációt, így elutasították az illegális migrációt mint Koszovó elhagyásának lehetséges módját.

Demográfiai összetételüket tekintve a válaszadók között egyenlő arányban voltak vidékiek és városiak, többségük 25 és 64 év közötti férfi, iskolai végzettségüket tekintve 19,5 százalékuk alapfokú tanulmányokat fejezett be, középfokú tanulmányok elvégzéséről a válaszolók 49,3 százaléka számolt be, 30,8 százalékuk pedig felsőfokú képesítésű volt.

Gazdasági helyzetüket vizsgálva, a havi jövedelmük 200 és 400 euró között mozog, és 84 százalékuk úgy nyilatkozott, hogy jó anyagi körülmények között él. A megkérdezettek 48 százalékának volt foglalkozása, míg 13,4, illetve 18,2 százalékuk munkanélküli, illetve egyetemi hallgató volt. Az összes megkérdezett 15 százaléka nyilatkozott úgy, hogy az elmúlt öt évben járt az Európai Unió valamelyik tagállamában, és csupán 17,4 százalékuk volt elégedetlen a jelenlegi élethelyzetével.

Európai uniós ismereteik tekintetében a megkérdezettek 61,2 százalékának nem vagy csak csekély mértékben volt ismerete az Európai Unióról, és 57,7 százaléka úgy nyilatkozott, hogy Koszovó unióhoz csatlakozása pozitívan befolyásolná a személyes sorsát.

¹¹ Uo.

A kutatás eredménye

A migrációs hajlandóság kérdésében területi különbségek is érvényesülnek. A prizreni, pejai, ferizaji és gjakovai régióban élők kisebb valószínűséggel szeretnék elvándorolni, mint Pristinában élő társaik, miközben a Mitrovicában élők sokkal nagyobb valószínűséggel kívánják elhagyni Koszovót, mint a pristinaiak. Erre magyarázatul szolgálhat a régióban tapasztalható igen nagy mértékű szegénység és a térségben érezhető, a szerbek és albánok közötti etnikai összetűzések is. A 2014 végén meginduló tömeges koszovói irreguláris migráció fő kibocsátó városai is elsősorban Koszovó északon fekvő városai voltak: Mitrovica, Gjilan és Podejuva¹².

A kutatás azt is megállapította, hogy a városi lakosság migrációs hajlandósága erősebb a vidéken élő lakosságénál.

A kutatás egyik érdekes és továbbgondolásra érdemes eredménye, hogy azok, akiknek nincs vagy csak kevés ismeretük van az Európai Unióról, nagyobb valószínűséggel fogják elhagyni Koszovót, mint azok, akik többet tudnak az Európai Unió működéséről.

Ahogy az várható volt, azok, akik elégedetlenek a jelenlegi életkörülményeikkel, nagyobb valószínűséggel fogják elhagyni Koszovót, mint elégedett társaik.

A várankozásoktól eltérően kevésbé valószínű, hogy elhagyják Koszovót azok a válaszadók, akiknek a helyzete nem javult az elmúlt öt évben, hasonlóan azokhoz, akiknek javult az élethelyzetük. Erre lehetséges magyarázatul szolgálhat, hogy ők nem tudják fedezni az elvándorlással járó költségeket, továbbá bennük még él a remény a helyzetük javulására.

2014–2015 fordulóján, a Koszovóból kiinduló erős migrációs hullám idején minden bizonnyal ez a réteg látta úgy, hogy a helyzete tarthatatlan, és egyetlen esélyük a kivándorlás Koszovóból.

A kutatás további fontos megállapítása volt, hogy azok a megkérdezettek, akik szerint Koszovó uniós csatlakozása nem járna számukra előnyökkel, sokkal kisebb valószínűséggel hagynák el az országot, mint azok, akik szerint az európai uniós csatlakozás előnyökkel járna.

A kutatás során nem okozott meglepetést, hogy a férfiak nagyobb valószínűséggel kívánják elhagyni Koszovót, mint a nők, de a képzettség szintje nem jelenik meg a migrációs hajlandóságot befolyásoló tényezőként, egye-

¹² Nagy Márta: „Mindent átsző a politika és a korrupció”. Kisalföld.hu, 2015. február 23.
http://www.kisalfold.hu/soproni_hirek/mindent_atszo_a_politika_es_a_korrupcio/2418860/

dül a felsőfokú végzettségűek között mutatható ki összefüggés a migrációs hajlandóság és az iskolai végzettség között.

Korcsoportot tekintve a legvalószínűbb, hogy a 15 és 24 év közöttiek élnek majd a migráció kínálta lehetőségekkel. Erre magyarázatul szolgálhat, hogy ők szembesülnek először a munkanélküliséggel, hiszen munkaerőpiacra történő belépésük erre a korra tehető.

A kutatás legfontosabb megállapításai közé tartozik, hogy mivel az Európai Unióról többet tudók körében a migrációs hajlandóság kisebb, mint azokéban, akik keveset vagy egyáltalán semmit sem tudnak az unióról, ezért szükséges az uniós ismeretek terjesztése a koszovói lakosság körében, kiemelt fontosságú a tájékoztatásuk az Európai Unió migrációs politikájáról is.

*A 2014. év végi, 2015. év eleji
koszovói gazdasági, politikai helyzet
migrációra gyakorolt hatása*

2014. június 8-án Koszovóban előre hozott parlamenti választásokat tartottak, ám a kormányalakítás egészen 2014 végéig elhúzódott. A választásokat a korábban is kormányzó *Hasim Thaci* pártja nyerte, de végül a koalíciós megállapodás szerint *Isa Mustafa*, a Koszovói Demokrata Szövetség elnöke lett a miniszterelnök.

A demokratikus intézményrendszer viszonylagos működése ellenére a koszovói gazdaság rossz teljesítménye, a mindent átszövő korrupció, az emberek mindennapos megélhetési nehézségei kiábrándulttá és csalódottá tették Koszovó lakosságát.

A koszovói háború vége óta az országot lényegében ugyanaz a politikai elit irányítja, amely a koszovói felszabadítási hadsereghez köthető, mivel a Koszovót támogató és felügyelő szervezetek csak bennük láttak elegendő potenciált arra, hogy irányíthassák az országot.

Koszovóban egy viszonylag jól kereső családfő havi jövedelme 400 és 600 euró között mozog, ám ebből jellemzően egy öt-hat fős családot kell eltartania, vagyis az egy főre jutó jövedelem igen szerénynek tekinthető, így aztán a családok a megélhetésük egyetlen esélyének gyakran a migrációt tekintik.

A 2014-ben és a 2015 elején tapasztalt, a Koszovóból az unióba induló illegális migrációs mozgás kiváltó okai összetettek, egyrészt hatással voltak rá a koszovói emberek megélhetési nehézségei, másrészt a koszovói társadalmon

– a korábban még bizakodó részén is – nagyfokú kiábrándultság lett úrrá, amit befolyásolt politikusaik döntésképtelensége és a túlbujánzó korrupció.¹³

A koszovói átlagembereket a háború befejezése után pozitív gondolkodás jellemezte, ez váltott át csalódottságba 2014-re, mivel a társadalom meggyőződése szerint az évek során felvetődő nagyobb horderejű korrupciógyanus ügyeket nem vizsgálták ki.

A lakosságnak az ország általános fejlődési lehetőségét tekintve sincs pozitív képe, az ország függetlensége még nem teljes értékű, mert vannak olyan államok – az előbbieken már ismertetett okok miatt uniós tagállamok is –, amelyek még mindig nem ismerik el Koszovót független államként.

Szintén a koszovóiak migrációs szándékának megvalósulását segítette elő, hogy koszovói állampolgárok tizennégy napig szabadon tartózkodhatnak Szerbiában, akár koszovói személyi igazolvánnyal is. Továbbá megkönnyítette Koszovó elhagyását, hogy olcsóbb lett az illegális migráció, míg korábban ezer-kétezer euró volt a Koszovóból Nyugat-Európába való eljutás ára, addig ennek a költsége 2015-re négy-ötszáz euróra mérséklődött (egyes hírek szerint ennyibe kerül az eljutás a magyar–szerb határsávba).¹⁴ A koszovóiak elvándorlásának ebben az időszakban egyik fő célországa Németország volt, egyes hírek szerint azért, mert Koszovó-szerbe elterjedt az az álhír, hogy Németország negyvenezer munkavállalót fogad, majd utána lezárja a határt.

A koszovóiak 2015 elején tapasztalt erőteljes irreguláris migrációjának jellegzetességei a hálózatoság, például külön Facebook-csoportjuk volt, a mobiltelefonok segítségével a migránsok között hamar híre ment a határszakasz közelében tapasztalt, a megszokottól eltérő rendőrségi fellépéseknek. Utazásuk szervezésében fizetett segítők vettek részt.

A koszovóiak erőteljes országelhagyása az elmúlt évek folyamán leginkább az *Albert O. Hirschman* által a közgazdaság-tudományban megalkotott kivonulás–tiltakozás–hűség hármásával jellemezhető a legmegfelelőbbben.¹⁵

Bár a közgazdaság-tudomány terén megszületett fogalmi hármáról van szó, mégis hasznos elemzési segédletként szolgál a társadalmi folyamatok értelmezéséhez is.

¹³ 2015 elején robbant ki Koszovó történetének eddigi legnagyobb méretű korrupciós botránya, amely az egykori pristinai amerikai nagykövetet is elérte, aki egy ma kihasználatlan autópálya építéséért vetette be befolyását Koszovóban az évtized első felében.

¹⁴ Koszovói menekültek: Ausztria és Németország az úticél. Ausztraiamunkakereso.hu, 2015. február 16. ausztraiamunkakereso.hu/hu/blog/koszovoi_menekultek_ausztria_es_nemetorszag_az_uticel.html

¹⁵ Szabó Zsolt: A kivonulás–tiltakozás–hűség fogalomhármis közgazdaságtani relevanciája a 21. században. Közgazdaságtani Szemle, 2012. december

A hagyományos közgazdasági megközelítés szerint, ha egy termék vásárlói elégedetlenek egy adott termék minőségével, akkor felhagyhatnak annak vásárlásával, ez a kivonulás; vagy a romló minőség ellenére is vásárolják a terméket, azaz hűségesekek maradnak a termékhez; ám ez a fajta döntési dichotómia megfelel egy harmadik opcióról, ugyanis a vásárlók a termék minősége kapcsán panaszt is tehetnek, például olyan módon, hogy beírják a panaszkönyvbe. A vásárlók ezzel a tiltakozással próbálják meg rávenni a termelőket a termék minőségének javítására.

Kétségtelen, hogy a modell a közgazdaság-tudományban született, de alkalmazhatóságának lehetőségei ennél sokkal szélesebbek, ugyanis bevethető szervezetek működésének vizsgálatánál is, így a társadalmak működésére és azon belül a nemzetközi migrációra is.

Az átalakulással járó társadalmi nehézségek, a társadalmat érő sokkhatások működésbe hozzák a hirschmani fogalmi kerettel jellemezhető társadalmi védelmi mechanizmusokat, azaz önvédelmi reakcióra készítetik a társadalmat.

A hirschmani fogalmi keretek alkalmazásával a koszovóiak országelhagyása is értelmezhető, a tömeges, nagymértékű migráció, ami 2014-ben és 2015 elején volt tapasztalható, kivonulásként fogható fel. Közgazdasági értelemben a kivonulás azt jelenti, hogy a fogyasztók beszüntetik egy vállalat termékeinek a vásárlását, illetve bizonyos tagok elhagyják a szervezetet.

Hirschman művében¹⁶ külön fejezetet szentel a kivonulás és a tiltakozás amerikai ideológiában betöltött szerepének, az Egyesült Államok milliányi olyan döntésnek köszönheti létezését és növekedését, amely előnyben részesítette a kivonulást a tiltakozáshoz képest. *„Az elegáns kivonulás preferálása az izzadságos és feszültségteli tiltakozással szemben »végigkísérte nemzeti történelmünket«.*”¹⁷

Koszovó fiatal állam, még átalakulóban van, a nemzetközi szervezetek sem hagyták teljesen magára, ezt az átalakulást olykor átláthatatlan viszonyok és korrupció jellemzi, amihez társulnak az állampolgárok megélhetési nehézségei. Ebben a helyzetben a koszovóiak éltek véleményük kifejezésének egyik eszközével, tömegesen hagyták el az országot, és kivonultak onnan annak reményében, hogy máshol biztos megélhetést találnak. Koszovó mint a koszovói társadalom szerveződésének legmagasabb foka nem nyújtott megfelelő szintű szolgáltatásokat az állampolgárainak, ezért azok úgy fejezték ki az elégedetlenségüket, hogy elhagyták az államot, tovább már nem vettek igénybe annak szolgáltatásait.

¹⁶ Albert O. Hirschman: Kivonulás, tiltakozás, hűség. Osiris Kiadó, Budapest, 1995

¹⁷ Uo. 115. o.

Terveik megvalósulását azonban az Európai Unió bevándorlási és menekültügyi szabályozása kedvezőtlenül befolyásolja, és „kivonulásuk” után kénytelenek visszatérni hazájukba.

Koszovói állampolgárok migrációs jellegzetességei az európai statisztikák tükrében

Hasznos megvizsgálni a koszovói állampolgárok unión belül regisztrált menedékjogi kérelmeinek alakulását is.

2014-ben több mint 626 ezer menedékjog iránti kérelmet regisztráltak az unió 28 tagállamában, 2015 első négy hónapjában pedig a regisztrált menedékkérelmek száma már meghaladta a 264 ezret, vagyis a menedékjog iránti kérelmek számának erőteljes növekedése tapasztalható, mértéke meghaladja a hetven százalékot is¹⁸.

A menedékjog iránti kérelmek számát megvizsgálva látható, hogy a növekedés legnagyobb mértékben három állampolgársági kategória esetében mutatható ki, ha 2014 első négy hónapját 2015 első négy hónapjával vetjük össze.¹⁹

Legnagyobb, több mint tizenhárom százalékos növekedés a koszovói kérelmezők tekintetében mutatható ki: 2014 első négy hónapjában a koszovói kérelmezők száma négyezer volt, ez 2015 első négy hónapjában ugrásszerűen megnőtt ötvenhétezerre. A növekedés okaként a már említett tényezők emelhetők ki a leginkább. Azt is el kell mondani, hogy a növekedés alacsony bázisértékről kiindulva volt jelentős.

A szíriai konfliktus folytatódása miatt több mint 74 százalékkal növekedett a menedékjogot kérelmező sírek száma, ez 2014 első négy hónapjában 17 260, 2015 első négy hónapjában pedig már 40 465 volt. A szíriai konfliktus a későbbiekben is jelentős migrációs kockázatot jelent az Európai Unió számára. A konfliktusban egyre több harcoló fél vesz részt, és az ország egyre nagyobb területe válik a harcok martalékává, ennek következtében mind a belső menekültek, mind a környező államokban tartózkodó menekültek száma növekszik.

Szintén jelentősen emelkedett uniószerre az afgán menedékjogi kérelmezők száma, 2014 első négy hónapjával összehasonlítva 2015 első négy hó-

¹⁸ Ha a két év első négy hónapjának adatait hasonlítjuk össze.

¹⁹ Európai szinten összehasonlítható teljes adatok 2015 első négy hónapjára vonatkozóan állnak rendelkezésre 2015. augusztus 1-jén, a tanulmány írásának időpontjában.

napjában a növekedés mértéke megközelíti a 74 százalékot, hangsúlyozandó, hogy ez a növekedés már a tavalyi magas bázisértékről ment végbe.

A koszovói állampolgárok unióban benyújtott menedékjogi kérelmeinek számából viszonylag nagy bizonyossággal megállapítható, mely államok a koszovóiak elvándorlásának célországai.

2015 első négy hónapjában a legtöbben (27 700) Németországban adtak be menedékjogi kérelmet. Nyilvánvalóan azért választják a koszovói állampolgárok Németországot elsődleges migrációs célországukként, mivel itt már korábban is nagyobb számú koszovói diaszpóra élt, hiszen a koszovói háború idején is sokan vándoroltak be.

Jelentős számban nyújtottak be menedékjogi kérelmet 2015 első négy hónapjában Franciaországban (2145), Ausztriában (2190) és Svédországban (1040) is. Megemlítendő még, hogy Németország után Magyarországon nyújtottak be legnagyobb számban menedékjog iránti kérelmet (2015 első négy hónapjában több mint 23 ezren). Utóbbi oka, hogy az egyik legolcsóbb és leggyorsabb balkáni migrációs útvonal Szerbián keresztül, a magyar–szerb határ érintésével vezet a schengeni területre.

Azokban az országokban, amelyekben jelentősen megnőtt a koszovói kérelmezők száma, általában is jelentősen erősödik a menedékkérők száma. Így Németország tekintetében szintén a menedékjog iránti kérelmek ugrásszerű növekedése ment végbe: 2014 azonos időszakával összehasonlítva 2015 első négy hónapjában megközelítőleg százhusz százalékkal nőtt a benyújtott menedékjogi kérelmek száma (2014 első négy hónapjában 50 225, és 2015 azonos időszakában 110 350).²⁰

Ausztriában²¹ is a menedékjog iránti kérelmek számának növekedéséről számolnak be. 2015 első négy hónapjában 14 250-en nyújtottak be kérelmet, ez háromszoros növekedés 2014 első négy hónapjával összehasonlítva, amikor is nagyjából kétezer-kétszáz volt a kérelmezők száma.

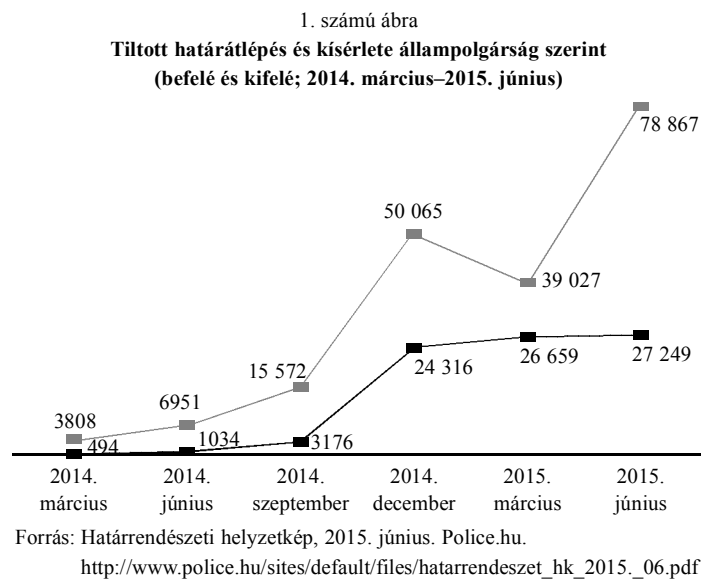
Hangsúlyozni kell azonban, hogy a koszovóiak ilyen nagyarányú irreguláris migrációja elsősorban 2014 végén erősödött fel, és még 2015 elején is jellemző volt ez a lendület, ám a későbbiekben inkább a konfliktuszónákból származó menedékjogi kérelmezők határozták meg az Európai Unió menekültügyi képét.

²⁰ Eurostat, 2015 <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

²¹ Uo.

Kosзовói állampolgárok Magyarországra irányuló migrációja²²

A következőkben a kosзовói állampolgárok Magyarországra irányuló migrációjának főbb adatait foglaltam össze, először az irreguláris migráció jellemző számadatait kívánom bemutatni, majd kitérek a kosзовóiak legális migrációjára is.

Az 1. számú ábrán a tiltott határátlépés és kísérlete miatt feltartóztatott külföldi állampolgárok kumulált adatait tüntettem fel. Jól látható, hogy a tiltott határátlépések száma 2014-ben folyamatosan nőtt, minden egyes negyedévben, de különösen a negyedik negyedévben volt jelentős, és ekkor az összes növekedés szinte párhuzamos volt a kosзовóiak által elkövetett tiltott határátlépéssel. 2015-ben a helyzet annyiban változott, hogy az erősödés üteme többszöröse az előző évben tapasztaltnak, ám a második negyedévtől a növekedés ütemét nem a kosзовói állampolgárok határozzák meg elsősorban – a két vonal elvált egymástól: 2015 első negyedévtől elsősorban afgán és szí-

²² Az itt szereplő adatok forrása: Demográfiai Évkönyv 2014. Demográfiai Táblázó alkalmazás. KSH, Budapest, 2015.

riai állampolgárok lépik át a határt illegálisan. Tehát 2015 első negyedévének végére tehető az illegálisan érkező koszovóiak számának csökkenése, így összességében megállapítható, hogy a koszovóiak irreguláris migrációja rövid ideig, mintegy fél évig tartott, a koszovói parlamenti választások utáni erősödő elégedetlenség, „tiltakozás” idején. Ehhez hasonló jelenség – a koszovói irreguláris migránsok számának erőteljes változása – már többször volt az elmúlt években, ám ennek mértéke most kimagasló volt.

2. számú ábra
Koszovói állampolgárok menedékkérelmeinek alakulása Magyarországon
(2014–2015. II. negyedév)

Forrás: Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal

A 2. számú ábra a koszovói állampolgárok által benyújtott menedékkérelmek számának alakulását mutatja. Látható, hogy az illegális határátlépések számának növekedésével egy időben exponenciális növekedésnek indult Magyarországon a koszovóiak által benyújtott menedékkérelmek száma. Ez az időszak 2014 harmadik negyedévére tehető, ekkor csúcsosodhatott ki Koszovóban a kormányalakítás körüli politikai válság, és ekkor gondolta úgy a koszovóiak többsége, hogy inkább elhagyja az országot és külföldön próbál boldogulni. A leginkább szembetűnő a növekedés mértéke: 2014 első negyedévéhez képest a negyedik negyedévre több mint százszorosára nőtt a kérelmek száma.

Ugyanez a tendencia érvényesült Európa-szerte a koszovói menedékkérelmek számát tekintve, a növekedés lendülete 2015 második negyedévére csillapodott, és áprilisra már csak ötödannyi koszovói nyújtott be menedékkérelmet, mint februárban.

Koszovói állampolgárok legális migrációja

A következőkben a koszovói állampolgárok Magyarországra irányuló legális migrációjának főbb adatait foglalom össze. Az 1. számú táblázatban a legálisan bevándorló koszovói állampolgárok statisztikai adatai láthatóak nem és korcsoport szerinti bontásban.

1. számú táblázat
Legálisan bevándorló koszovói állampolgárok (2012–2014)²³

	férfi			nő		
	2012	2013	2014	2012	2013	2014
0–14	9	12	14	7	10	12
15–19	31	31	40	4		3
20–24	77	71	55	8	7	7
25–29	41	38	28	9	4	8
30–39	49	48	31	6	4	11
40–49	12	17	13	3	7	3
50–59	4	1	1	2		1
60–	1	2		1	2	
Összesen	224	220	182	40	34	45

Magyarországra bevándorló külföldi állampolgáron ebben az esetben azt értjük, aki az adott évben lépett be, és a hatályos jogszabályoknak megfelelően tartózkodásra jogosító engedélyt kapott. Ennek alapján 2012-ben 264, 2013-ban 254, 2014-ben 227 koszovói állampolgár tekinthető reguláris migránsnak. A bevándorolt koszovóiak létszáma összességében egyik évben sem érte el a háromszázat. Megfigyelhető továbbá az erős férfitöbbség, különösen a 20–49 éves korosztályban. Megállapítható, hogy koszovóiak viszonylag alacsony számban érkeztek reguláris úton Magyarországra az elmúlt három évben (vagyis 2012, az adatok rendelkezésre állása óta).

A 2015. január 1-jén Magyarországon tartózkodó megközelítőleg 146 ezer külföldi állampolgárnak nem egészen egy százalékát teszik ki a koszovói állampolgárok, ami mind abszolút, mind pedig relatív értékben igen alacsony. Ebből az adatból egyértelműen kitűnik, hogy a reguláris migrációban részt vevő koszovóiaknak hazánk nem célországuk.

A továbbiakban megvizsgáltuk, hogy melyek azok a leggyakoribb tartózkodási célok, amelyek miatt a koszovóiak bevándorolnak Magyarországra.

²³ Demográfiai Évkönyv 2014... i. m.

2. számú táblázat

A 2015. január 1-jén legálisan Magyarországon tartózkodó koszovói állampolgárok²⁴

	2015	
	férfi	nő
0–14	9	12
15–19	31	31
20–24	77	71
25–29	41	38
30–39	49	48
40–49	12	17
50–59	4	1
60–	1	2
Összesen	224	220

A 3. számú táblázatból egyértelműen megállapítható, hogy a koszovóiak elsősorban keresőtevékenység céljából jönnek hazánkba.

3. számú táblázat

Legális úton bevándorló koszovóiak a tartózkodás célja szerint (2012–2013)²⁵

	2012	2013	2014	összesen
Keresőtevékenység	225	209	172	606
Családegyesítés	31	31	45	107
Tanulmányok folytatása	5	5	5	15
Egyéb és ismeretlen	3	9	5	17
Összesen	264	254	227	745

A koszovóiak több mint 81 százaléka az elmúlt három évben keresőtevékenység céljából vándorolt be Magyarországra.

Bár pontos statisztikáink nincsenek arról, hogy mivel foglalkoznak a keresőtevékenységet folytató koszovóiak, de a rendelkezésünkre álló információk szerint számos koszovói albán dolgozik pékségek vezetőjeként, alkalmazottjaként. A Magyar Pékszövetség szerint három-négyszáz²⁶ koszovói albán pékséget tartanak nyilván hazánkban – a volt Jugoszláviában jellemzően a koszovói albánok tartották kezükben a sütőipart, az ország felbomlása után új piacokat kellett keresniük, így jutottak el Magyarországra.

²⁴ Uo.

²⁵ Uo.

²⁶ Máriás Leonárd – Molnár Csaba: Albán pékek, bukta van? HVG.hu, 2014. július 25.

http://hvg.hu/kkv/20140725_alban_pekek

Összegzés

Valószínűsíthető, hogy az ország nehéz gazdasági helyzete és ingoványos politikai rendszere miatt a Koszovó irányából az EU-ra nehezedő migrációs nyomás a későbbiekben is fennmarad. Egyben megállapítható az is, hogy Magyarországnak tranzitországgként a továbbiakban is számítania kell a koszovói menedékkérők számának ingadozására, bár jelenleg a számuk csökkenése tapasztalható.

A koszovói állampolgárok migrációs célországai között nem szerepel Magyarország, de ez a helyzet hazánk gazdasági helyzetének javulásával változhat.

A vízumliberalizációt²⁷ célul megjelölő útiterv 2015-öt tűzte ki a koszovói állampolgárok schengeni övezetbe történő vízummentes beutazásának időpontjául, ahhoz azonban, hogy ez megvalósuljon, igen sok tennivaló van még Koszovóban az irreguláris migráció megakadályozása terén. Az útitervben több mint száz kitűzött kritérium szerepel a vízummentesség megvalósítása érdekében. Az ütemterv felöleli a visszafogadás, a reintegráció, az okmánybiztonság, a határrendészet, a migrációkezelés, valamint a közrend és a közbiztonság témaköreit. A kimagasló követelmények jelzik, hogy Koszovó – igen fiatal állam lévén – még lemaradást mutat a környező országokhoz képest.

Az országnak mindenféleképpen működő ipart és stabil államot kell felmutatnia ahhoz, hogy munkahelyeket tudjon teremteni az egyre fiatalodó és szegénysorban élő lakosságának, ezzel válhat lehetővé, hogy a Koszovó megakadályozza állampolgárai elvándorlását.

²⁷ http://eeas.europa.eu/delegations/kosovo/documents/eu_travel/visa_liberalisation_with_kosovo_roadmap.pdf